

Секцыя 2

АСПЕКТЫ МОЎНЫХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ (семантыка, словаўтварэнне, граматыка, прагматыка, мова мастацкай літаратуры)

Тацяна Смольская (Мінск, Беларусь)

РАСЛІННЫ СВЕТ У ПАЭМЕ Я.КОЛАСА “НОВАЯ ЗЯМЛЯ”

Выключная роля паэмы Якуба Коласа “Новая зямля” па-сапраўднаму ацэнена сёння. Твор лічыцца ўзорам прыгожага айчыннага пісьменства, успрымаецца грамадствам як выдатная з’ява нацыянальнай культуры, як мастацкая энцыклапедыя народнага жыцця. “Сакрэт эстэтычнай прыгажосці, мастацкай прыцягальнасці гэтага твора ў тым, што аўтар здолеў паглядзець на рэчаіснасць як сапраўдны народны пясняр. Ён смела дастасаваў да сваіх герояў мерку быццёвую, агульначалавечую, тую, што выпрацавана сусветнай літаратурай. Жыццё герояў паэмы, іхні паўсядзёжны побыт, мары, надзеі, спадзяванні, маральны вопыт, светапоглядныя прынцыпы, іхняе разуменне сэнсу жыцця, прызначэння чалавека маюць неацэнную каштоўнасць, непераходзячае значэнне.” [1, 8].

Героі паэмы прывабліваюць чытача высокімі маральнымі якасцямі, іх духоўны вопыт асабліва каштоўны тым, што яны жывуць у цесным адзінстве з прыродай. Для больш глыбокай мастацкай глыбіні і выразнасці, для больш дэталёвай і значнай выкрышталізаванасці вобразаў аўтар удала ўводзіць у тканіну мастацкага палатна раслінны свет. Усе елкі, хвой, дубы, асіны, былінкі так удала трапляюць на свае месцы ў вершаваны радок, як тыя пасмачкі ў дзявочай касе, што ў рэшце рэшт выдаецца завершаны, цэльны, высокамастацкі і высокагустоўны вобраз–абагульненне. Заўважым, што апаэтызаваны раслінны свет – неад’емная частка і пры абмалёўцы пэўных краявідаў, і пры апісанні ўнутранага стану, думак і пачуццяў таго ці іншага героя.

Найбольш поўнаму паказу мілага сэрцу кутка роднай Бацькаўшчыны дапамагаюць разгорнутыя пейзажныя малюнкi, дзе абавязкова “ўдзельнічаюць” дубы, асіны, елкі, хвой, дадаючы пэўнай замалёўцы эстэтычную прывабнасць і падаючы чытачу ўзор высокай мастацкасці:

*І елка ў пары з хваіною,
Абняўшысь цесна над вадою,
Як маладыя ў час кахання,
Ў апошні вечар расставання. [1, 32]*

*А хвоі, елкі векавыя
Пад зыкі песень маладыя
Маўчком стаялі ў нейкай думе... [1, 32]*

*Тут верх асіны круглалісты
Сплятаўся з хвоймі, дубамі,
А елкі хмурымі крыжамі
Высока ў небе выдзялялісь,
Таёмна з хвоймі шапталісь. [1, 33]*

*...Схіліўшысь ціхенька ў куточку,
Стаялі дзе вярбы старыя,
А навакола маладыя
Дзярэўцы пышна красавалі [1, 35]*

Як было падкрэслена вышэй, паэт не проста паказвае багацце і разнастайнасць пейзажных малюнкаў, а арганічна спалучае увядзенне ў твор расліннага свету ў суадносінах з вобразамі дзейных асоб. Так, да прыкладу, ў раздзеле “За сталом” Міхал у захапленні распаўядае родным пра надзел зямлі каля Заблоння. У якасці своеасаблівых фактаў доказнасці таму, што зямля там сапраўды ўрадлівая і пладавітая, уведзены “расліны з клічнікам”:

*Сама зямля без гною глушта,
І надта родзіцца капуста:
З вядро галоўкі вырастаюць,
З трох коп кадушку накладваюць!
А мак! а рэпа! морква, бручка!
А буракі, гуркі, пятрушка –
Ўсяго, ўсяго, ну, проста – страх! [1, 52]*

Узрушанаму Міхалу пасля сутычкі з жонкай спачуваюць “лясок, дарожка, елкі, хвоі”. У іх “свае думкі і настроі”, але трапнасць іх з’яўлення у апавяданні менавіта ў гэтым месцы і ў гэты час відавочная.

У час палявання на глушчоў галоўны герой “Новай зямлі” (Міхал) выконвае свае абавязкі адмыслова, па-гаспадарску, з веданнем справы:

*Дазорчым вокам лес абводзіць.
Стаяць вакол маўкліва хвоі,
Бы служкі ў панскім дзесь пакоі;*

І дрэмлюць чорныя яліны... [1, 220]

Істотна паглыбляе маральна-філасофскую канцэпцыю Коласа ідэя свядомай самаахвярнасці, агульначалавечага братэрства, якую аўтар рэалізуе ў вобразе дзядзькі Антося, майстра на ўсе рукі:

*А дзядзька ўперадзе тралюе
І галаву ўгару ўскідае,
Бярозу добрую шукае
З салодкім сокам, баравую [1, 84]*

*А хто б яшчэ мог болей цяміць,
Таму б адразу прыйшло ў памяць,
Што дзядзька бульбу драў на клёцкі,
Каб згатаваць не па-жаноцку. [1, 85]*

Дзядзька Антось выведзены аўтарам як прыклад і ўзор чалавека высокамаральных паводзін. Усё гэта закладзена было ў ім ад нараджэння, загартавана жыццём і часам, праверана шматразова ў побытавых адносінах і з блізкімі, і з чужымі. Адметна, што «старасвецкія дубы», што бачылі не адно пакаленне Антосевых родных, пададзены тут у якасці сяброў героя:

*Быў дзядзька ў пушчах, у барох
І расчытаць іх голас мог,
І з старасвецкімі дубамі
Каротка знаўся, як з сябрамі. [1, 282]*

Апаэтызаваць побыт беларускага селяніна-працаўніка – адна з галоўных мастацкіх задач, якую ставіў перад сабой Якуб Колас, ствараючы энцыклапедыю народнага жыцця. Фрагменты, прысвечаныя апісанню “падгляду пчол,” дастаткова доказна дэманструюць імкненне паэта:

*На гэты дзень і сама хата
Была прыбрана зухавата:
Памыты лавы, стол, падлога,
А каля покуця святога
Дзве сцены клёнамі убраны... [1, 136]*

Як было адзначана вышэй, разгорнутыя пейзажныя малюнкi адыгрываюць выключную ролю ў сэнсавым напеўненні вобраза Бацькаўшчыны. Ці можна па-іншаму ўявіць сабе сапраўднае багацце селяніна, як толькі праз шум жытнёвых палёў і аўсоў, праз ціхі пошум каласоў:

*Я бачу роўныя пакаты
Палёў за Нёманам і іх шаты –
Аўсоў палоскі, лавы жыта,*

*Што морам золата разліта;
І грэчак белыя абрусы... [1, 165]*

*І зараслі не палынамі,
Не крапівой, не драсянамі,
Не чаротам, не лебядою, -
А беларускаю бядою. [1, 165-166]*

Багатая паэма на каларытныя апісанні зімовай рэчкі, навальніцы ў летнюю ноч, “горак крутабокiх”, грыбнога “парэчанскага ляску”. На нашу думку, увядзенне элементаў расліннага свету ў мастацкае палатно паэмы – глыбока асэнсаваны і прадуманы аўтарам ход. Тут прасочваецца трывалая сувязь герояў з тым, што іх акаляе пры жыцці, з тым прыродным асяроддзем, якое дапамагае ім жыць і выжываць у жыццёвых абставінах, часам невыносных. Па-другое, такі мастацкі прыём – своеасаблівы масток у будучыню, непарыўная сувязь з пакаленнямі нашчадкаў, бо векавечнасць прыроды – трывалы філасофскі падмурак, на якім грунтуецца і трымаецца ўсё існае:

*Замерла рэчка між лясамі,
Бярозы голымі сукамі
Спляліся з вольхамі над ёю;
Яліны цёмнай чарадою
Навіслі густа салашамі. [1, 196]*

*А выгляд горак крутабокiх,
Лясочкаў, хвоек кучаравых,
Такіх прыветных і ласкавых,
Як дабрадушныя бабулі,
І грэлі сэрца і гарнулі... [1, 300]*

*Мне не даюць грыбы спакою,
Баравікі мне часта сняцца...
Чарнагалавыя, ўдалыя,
Баравічкі мае любыя! [1, 251]*

Узгадаем у рэшце рэшт, што у духоўным вопыце герояў асабліва важным з’яўляецца тое, што яны жывуць у цесным яднанні з прыродай, многія іх жаданні – якасці адпрыродныя. Неацэнная заслуга творцы ў тым, што ён глыбока гэта асэнсаваў, па-філасофску разважыў і таленавіта, з мастацкага пункту гледжання, данёс да чытача.

Літаратура:

1. Я.Колос.Новая зямля. – Мінск,2002.